

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 5/2023 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen voittojen roolista inflaation ajurina

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimitannut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Veronika Honkasalon /vas ym. näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 5/2023 vp:

Mikä on voittojen osuus inflaatiosta Suomessa,

minkälaisia ala- ja yrityskohtaisia eroja voittojen kasvattamisessa inflaation varjolla on ja

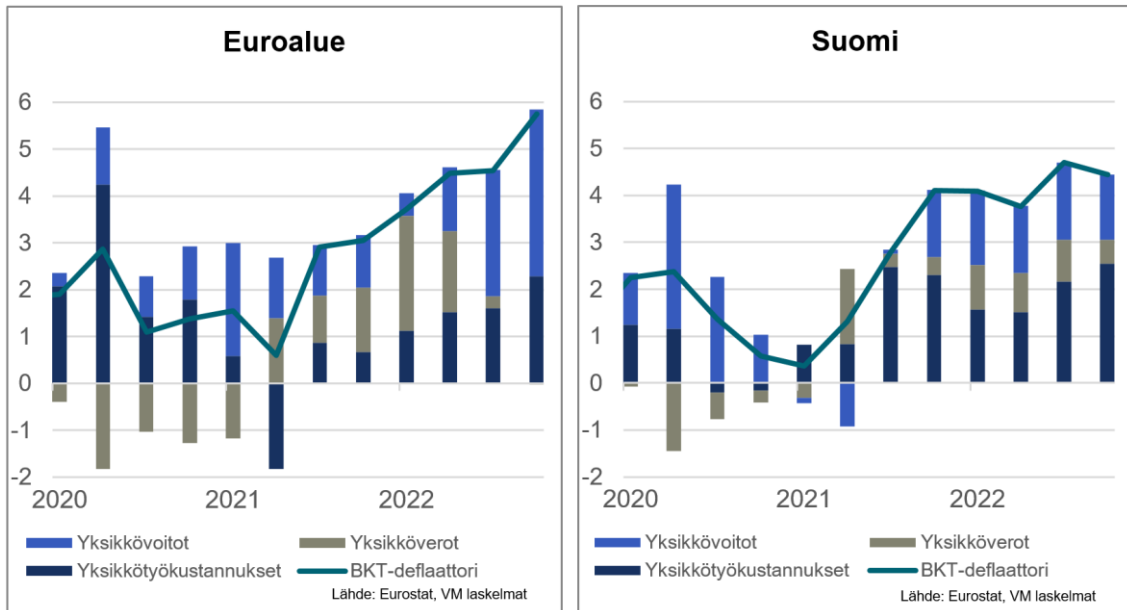
minkälaisia keinoja julkisella vallalla on puuttua voittovetoiseen inflaatioon?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Kuluttajahintojen viimeaikainen nousu on ennen kaikkea seurausta markkina- ja politiikkareaktioista, joita sekä koronakriisi että Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan ovat maailmanlaajuisesti aiheuttaneet. Hinnat nousivat Suomessa vuonna 2022 nopeinten sitten 1980-luvun alun. Hintojen nousu oli vuonna 2022 suurimmalta osalta seurausta energian hinnan noususta, mutta vuoden loppua kohden lähes kaikkien hyödykkeiden hinnat nousivat nopeasti. Huolena on, että tavallista korkeammat palkankorotukset pitkittävät hintojen nousua ns. hinta-palkkakierteen vuoksi. Viime kuukausina keskustelua on käyty yhä enemmän myös yritysten kasvaneiden voittojen roolista inflaation ajurina.

Työkustannusten ja voittojen nousun osuutta kotimaisen tuotannon hintojen noususta voidaan arvioida bruttokansantuotteen deflaattorin avulla. Deflaattori osoittaa tuotetun bruttoarvonlisäyksen hinnan eli mittaa hintojen muutoksia kotimaisessa tuotannossa, kun taas kuluttajahintaindeksi mittaa hintamuutoksia tiettyjen kulutushyödykkeiden korista. BKT-deflaattorin muutos voidaan jakaa yksikkövoittojen, yksikkötyökustannusten ja yksikköverojen muutokseen.

Kuvio 1: BKT-deflaattori ja sen kasvukontribuutiot, vuosimuutos %, vaikutus vuodessa %-yks

Tämän indikaattorin (kuvio 1) mukaan kotimaiset hinnat ovat nousseet selkeästi alkuvuoden 2021 jälkeen sekä Suomessa että koko euroalueella. Suomessa BKT-deflaattori kasvoi viime vuonna 4,2 % suhteessa edellisvuoteen, kun edellisinä kolmena vuotena se kasvoi keskimäärin 1,8 %. Vastaavat luvut euroalueelle olivat 4,6 % ja 1,9 %.

Suomessa BKT-deflaattorin kasvu muodostui kyseisenä aikana pääosin yksikkötyökustannusten ja yksikkövoittojen kasvusta. Yksikkövoittojen osuus oli viime vuonna keskimäärin vähän yli kolmasosan hintojen noususta ja yksikkötyökustannusten osuus oli lähes puolet. Toisin sanoen yksikkötyökustannukset olivat suurempi tekijä kotimaisten hintapaineiden muodostumisessa kuin yksikkövoitot. Voittojen kasvun vaikutus oli kuitenkin selkeästi isompi kuin suurimman osan vuotta 2021. Voittojen kasvu pysyi suunnilleen yhtä nopeana koko viime vuoden, mutta hidastui hieman vuoden loppua kohden.

Euroalueella voittojen kasvun rooli sen sijaan korostui vuoden 2022 loppua kohden ja voittojen osuus oli loppuvuodesta suurempi kuin työkustannusten. Tämän vuoksi voittojen kasvaneesta roolista onkin herännyt keskustelu. Työkustannusten vaikutus kasvoi odotetusti sekä euroalueella että Suomessa vuoden loppua kohti. Suomessa työkustannusten vaikutus oli kuitenkin huomattava jo vuoden 2021 loppupuolella.

Käytettäessä toimialojen bruttotoimintaylijäämiä voittojen mittarina ja katsoessa vuosimuutosten vuosikeskiarvoja vuodelle 2022 havaitaan, että Suomessa voitot kasvoivat vuonna 2022 kaikilla muilla toimialoilla kuin rakentamisessa (luokittelu: maatalous, energia ja muu raaka-aine teolli-

suus, teollisuus, rakentaminen, kontakti-intensiiviset palvelut ja kaikki palvelut). Kasvu oli nopeampaa kuin keskimäärin edellisenä kolmena vuotena. Euroalueella kaikkien toimialojen voitot kasvoivat tällä laskentatavalla ja ero edellisen kolmen vuoden keskiarvoon oli myös suurempi kuin Suomella. Suomessa suurin voittojen kasvu suhteessa edellisen kolmen vuoden keskiarvoon oli teollisuudessa, energiateollisuudessa ja kontakti-intensiivisissä palveluissa. Euroalueella suurin voittojen kasvu suhteessa edellisen kolmen vuoden keskiarvoon oli energiateollisuudessa ja kontakti-intensiivisissä palveluissa. Toimialojen välillä on kuitenkin eroja voittojen kasvun ajoituksessa, mikä vaikeuttaa tulosten tulkintaa. Uusimpiin toimialakohtaisiin tietoihin liittyy myös erityistä epävarmuutta, sillä vielä vuodelta 2022 kansantalouden tiedot voitoista ovat hyvin alustavia. Lisäksi Suomen tilastotiedot bruttotoimintaylijäämän kehityksestä toimialatasolla ovat yleensäkin volatiilimpia kuin euroalueen.

Voitot nousivat Suomessa ensimmäisenä ja eniten teollisuudessa jo vuonna 2021. Tämä tapahtui samaan aikaan kun tuotannon pullonkaulat maailmankaupassa olivat pahimmillaan, joten suurin osa noususta selittyy todennäköisesti tavaroiden rajoitetun tarjonnan kohtaamasta suuresta pandemia-ajan kysynnästä. Teollisuudessa voittojen kasvu lähti kuitenkin hidastumaan vuonna 2022 tavaroiden kysynnän laskiessa ja kustannusten jatkaessa nousuaan. Sen sijaan euroalueella teollisuuden voittojen trendi on edelleen ylöspäin. Energiateollisuudessa voitot kasvoivat sekä Suomessa että euroalueella vuonna 2022, kun osa yrityksistä hyötyi korkeista energian hinnoista. Kontakti-intensiivisissä palveluissa viime vuotista voittojen kasvua selittää pandemia-ajan patoutuneen kysynnän purkautuminen. Muissa palveluissa voittojen kasvu oli maltillisempaa ja työ- ja kustannusten kasvu oli nopeampaa kuin voittojen.

Toimialojen sisällä yritysten välillä on varmasti suurta vaihtelua voittojen suuruudessa. Toisittaiseksi ei ole tarkempaa tietoa toimialojen sisäisistä eroista, sillä aihe vaatii yrityskohtaisia tietoja.

Julkisen vallan ensisijainen keino ylläpitää hintavakautta on rahapolitiikka. Tämä on Euroopan keskuspankin (EKP) tekemän rahapolitiikan ensisijainen tavoite ja päätehtävä. Suomen ollessa osa euroaluetta päävastuu inflaation kuriin saamisesta on siis EKP:llä, ei Suomen hallituksella. Rahapolitiikan pitäisi kuitenkin olla samanlaista, riippumatta siitä johtuuko hintojen nousu palkkojen vai voittojen noususta.

Rahapolitiikan lisäksi myös kansallisella julkisella vallalla on keinoja puuttua kuluttajahintojen nousuun, oli se sitten voittovetoista tai muuta inflaatiota. Finanssipolitiikan tulisi kuitenkin tukea EKP:n rahapolitiikkaa. Finanssipolitiikan kiristäminen esimerkiksi verotusta lisäämällä tai valtion menoja leikkaamalla vähentävät kokonaiskysyntää ja hintapaineet markkinoilla laskevat.

Muita keinoja hillitä inflaatiota ovat erilaiset hintasäätelyt ja voittojen valvominen. Näillä kuitenkin puututaan markkinoiden hintasignaaliin ja yritysten kannustimiin. Hintakatolla rajoitetaan yrityksen mahdollisuutta siirtää nousseita tuotantokustannuksia hintoihin, jolloin yrityksen voitot

laskevat. Voittojen rajoittaminen, esimerkiksi verottamalla kovemmin 'ylisuuria' voittoja, saattaa vähentää yritysten kannustimia investoida ja innovoida, mikä voisi johtaa heikompaan talouskasvuun ja korkeampiin hintoihin tulevaisuudessa. Parhaiten tällaiset keinot soveltuvat tarkoin harkittuihin yksittäistapauksiin poikkeuksellisissa tilanteissa.

Yritysten voittojen muutos ei ole uusi ilmiö. Talousteorian perusteella on normaalia, että niille, jotka omistavat niukkoja resursseja ja käyttävät niitä tehokkaimmin kertyy myös suurempia voittoja. Yritykset hyötyvät markkinahintojen noususta, kun omat tuotantokustannukset eivät nouse yhtä paljon kuin muiden. Tällaisessa tilanteessa voittojen nousuun ei ole tarvetta puuttua, ellei niukat resurssit ole seurausta poikkeuksellisesta tapahtumista kuten nyt pandemian ja sodan synnyttämistä tarjontapuolen ongelmista. Esimerkiksi keväällä käyttöön otettu windfall-vero eli laki sähköalan ja fossiilisten polttoaineiden alan väliaikaisista voittoveroista (363/2023) pyrki leikkaamaan sähköalan yrityksille sähköön markkinahinnan noususta seuranneita voittoja.

Voitot myös muuttuvat tyypillisesti suhdanteiden mukaan. Voittojen nousu väliaikaisesti inflaation kiihtyessä on odotettua, jos palkat nousevat viiveellä hintojen nousun jälkeen. Tällöin hintojen nousu nostaa ensin voittoja, mutta voitot pienenevät, kun hintojen nousu hidastuu ja palkkojen nousu kiihtyy. Tämäkin on normaalia markkinoiden kehitystä, eikä vaadi lisätoimia.

Toisaalta korkea ja nopeasti nouseva inflaatio hämärtää hintasignaaleja markkinoille, mikä voi mahdollistaa yritysten hintojen tavallista suuremman noston. Yritykset voivat arvioida lopullisen tuotantokustannusten nousun väärin, mikä näkyy kasvaneina voittomarginaaleina. On myös mahdollista, että kysynnän kasvaessa ja ihmisten tietäessä hintojen nousevan, yritysten saattaa olla helpompi tietoisesti nostaa hintojaan tuotantokustannusten noususta johtunutta tarvetta enemmän. Tämä on haitallista talouden toiminnan kannalta ja onkin yksi perustelu vakaan ja matalan inflaation tavoittelulle rahapolitiikalla.

Markkinoilla on periaatteessa voinut tapahtua myös rakenteellisia muutoksia, jotka olisivat mahdollistaneet voittojen nousun. Tämä olisi haitallista talouden toiminnan kannalta, ja markkinoiden toimintaa olisi syytä parantaa politiikkatoimin. Tällaisessa tilanteessa esimerkiksi kilpailun edistäminen toimivalla lainsäädäntöuudistuksilla voi auttaa. Rakenteellista muutosta ei voida kuitenkaan havaita yksittäisten vuosien perusteella, vaan tarvitaan tietoja pidemmältä ajalta. Tiedossa ei myöskään ole erityisiä tekijöitä, joiden olisi voinut olettaa muuttaneen markkinoiden toimintaa oleellisesti tarkastellulla ajanjaksolla.

Lisäksi tilastoissa näkyvä voittojen kasvu voi johtua myös tilastointiongelmista. Globaalisti voitot ovat nousseet viime vuosina, koska liikevaihdon kasvu on ollut nopeampaa kuin palkkojen. Siihen missä maassa ja varsinkin millä toimialoilla voitot ovat oikeasti kasvaneet, saadaan vastaus vasta kun tilastopohja täydentyy. Nykyisin käytettävissä olevat tiedot varsinkin vuodelta 2022 ovat vielä alustavia.

Yritysten voittojen kasvun pitäisi tasaantua ja hiipua tänä vuonna, kun hitaampi talouskasvu vaikeuttaa yritysten hintojen nostamista ja palkkojen nousu syö voittojen kasvua. Energiayhtiöiden hinnoitteluvoima heikkenee, kun energian tarjonta on kasvanut. Toisaalta inflaatio yleisesti hidastuu, koska kysyntäpaineet helpottavat taantumaa ja kiristyvien rahoitusolosuhteiden ympäristössä. Lisäksi palkkojen nousu on historiassa johtanut alhaisempaan marginaalien kasvuun ja todennäköisesti painaa etenkin palveluiden katteita myös nyt. Valtiovarainministeriön suhdanneennusteen mukaan Suomessa hintojen nousu hidastuu kuluvana vuonna edellisvuodesta ja palkat nousevat selvästi totuttua enemmän.

Yllä esitettyjen tietojen valossa tällä hetkellä ei olisi perusteltua lisätarvetta julkisen vallan puuttumiselle markkinoiden toimintaan yritysten voittojen kasvun vuoksi. Työkustannusten kasvulla on ollut Suomessa suurempi vaikutus kotimaisiin hintapaineisiin kuin voittojen kasvulla, voittojen kasvu ei ole yhtä suurta kuin euroalueella ja kasvun odotetaan hidastuvan tänä vuonna. Voittojen kehitys edellyttää kuitenkin jatkuvaa seurantaa ja lisäanalyysiä yhtäläisesti palkkakehityksen kanssa. Jos voittojen kasvu jatkuu, saattaa olla syytä puuttua markkinoiden toimintaa.

Tässä vastauksessa esitetyt päätelmät voittojen kehityksestä perustuvat kansantalouden neljännesvuositilinpidoista laadittuihin laskelmiin. Tuloksiin kannattaa suhtautua varauksella, sillä tilinpidon arvonlisäyksen tiedot vuoden 2022 osalta perustuvat tässä vaiheessa liikevaihto/myynnin volyymin – tietoihin ja pelkkiin arvioihin välituotekäytöstä. Välituotekäytöstä ja täten voitoista saadaan ensimmäiset luotettavimmat tiedot kesäkuun vuositilinpidon julkaisussa, ja tiedot tarkentuvat myös sen jälkeen. Tilastotietojen tarkentuminen koskee myös euroalueen tietoja, joita on käytetty sekä tässä että EKP:n selvityksissä.

Helsingissä 24.5.2023

Valtiovarainministeri Annika Saarikko